

UUSIA OPPIKIRJOJA

HARTO HAKOVIRTA: **Johdatus kansainväliseen politiikkaan.** K. J. Gummerus Osakeyhtiö. Jyväskylä 1981. 217 sivua.

ESKO ANTOLA, UNTO VESA, RAIMO VÄYRYNEN: **Kansainvälinen politiikka — tutkimus ja käytäntö.** Werner Söderström Osakeyhtiö. Juva 1981. 312 sivua.

Tämän aikakauskirjan edellisessä numerossa julkaistu *Raimo Väyrysen* virkaanastujaisesityelmä on palauttanut lukijoiden mieleen miten kansainvälinen politiikka tieteenalana on moninaisuuden säilyttämä. Useimmat lähestymistavat eivät ole syrjäyttäneet aikaisempia. Sitäpaitsi kansainvälisen politiikan tieteenala on kehittänyt useiden alojen välimaastossa, eikä aina voida vetää selviä rajoja erottamaan sitä muista. Opiskelijalla ja aloittelevalla tutkijalla on edessään perehtyminen moniin tieteellisiin koulukuntiin, erilaisiin teoreettisiin hahmotelmiin ja viittekehyksiin, eri tutkimusmenetelmiin ja potentiaalisesti valtavan suureen aineistoon. Suurin osasta runsaudesta on syntynyt toisen maailmansodan jälkeen. Samanaikaisesti on itseensä valtioiden ja valtioiden välisten järjestöjen määrä kasvanut suuresti, valtioiden välisen vuorovaikutuksen keinot ovat monipuolistuneet, ja ihmisten tietoisuus heidän elämäänsä ja turvallisuuteensa vaikuttavista kansainvälisistä selkoista on lisääntynyt.

Politiikka sisältää sanoja ja tekoja samoin kuin mielikuvia ja ajatuksia. Ne on dokumentoitava, kirjoitettava paperille tai tallennettava tietokoneen muistiin, jotta niitä voitaisiin tutkia. Kansainvälisen politiikan tutkimuksen empiirisenä raaka-aineena ovat siis suurimmalta osalta sanallisesti tai numerollisesti tallennetut tiedot — tapahtumista ja pyrkimyksistä, rakenteista ja ominaisuuksista sekä normeista. Olisiko siis kansainvälisen politiikan tutkimusta harrastavan henkilön aloitettava kansainvälisten suhteiden historian, poliittisen maantieteen ja kansainvälisen oikeuden tarjoamien faktatietojen omaksumisesta?

Näin voidaan tietysti ajatella. Esitelmässään Valtiotieteellisen Yhdistyksen vuosikokouksessa vuonna 1942 *Yrjö Ruutu* hahmotteli neljän luentosarjan ohjelman kansainvälisen politiikan oppijakson kandidaatin tutkintoa varten, joista yksi käsitteisi maantietoa, kaksi historiaa ja vain yksi teoreettista kansainvälistä politiikkaa. *Yrjö Ruudun* oma vuonna 1934 ilmestynyt oppikirja »Nykyajan kansainvälinen politiikka» (624 sivua) oli lähestymistavaltaan hyvinkin nykyaikainen määrittellessään tutkimus-

alan tehtäväksi »tarkastaa kansainvälistä vuorovaikutusta intressien eli etupyrkimysten ja muuttuvaisuuden järjestelmänä» ja käsitellessään sen jälkeen aluksi valtioita »kansainvälisen politiikan toimihenkilöinä», sitten riitojen sovittamista, aseistuksen rajoittamista ja supistamista, Kansainliittoa, imperiaalisia ja siirbomaapolitiikkaa ym. *Kullervo Killisen* kaksiosainen oppikirja »Kansainvälinen politiikka» (1958 ja 1959; yhteensä 756 sivua) sisälsi runsaasti yleismaantieteellistä ainesta, jota tarkasteltiin erityisesti strategisesta näkökulmasta. Myös historiallista tietoa sisältyi melko paljon teoksen toiseen osaan, jossa kuitenkin jäsentely noudatti systemaattista jaottelua. *Göran von Bonsdorffin* kirja »Maailmanpolitiikka tekniikan aikakaudella» (alkuteos 1961; 402 sivua) halusi, kuten tekijä esipuheessa sanoo, luoda yleiskatsauksen »ihmiskunnan tämänhetkiseen tilaan» sekä esitellä »lähitulevaisuuden kehityslinjoja». Olematta varsinaisesti tarkoitettu alan yleisoppikirjaksi se saattoi kuitenkin palvelua tätäkin tarkoitusta tekijänsä johdonmukaisen näkemyksen ohjaamana johdatuksena kansainvälisen politiikan keskeisiin ongelmiin.

Sen jälkeen on Suomessa varttunut kokonainen sukupolvi uusia kansainvälisen politiikan tieteenalan harrastajia. Tutkimus ja julkaisutoiminta ovat huimaavasti kasvaneet, ja kosketukset kansainväliseen tutkimukseen ovat kehittyneet laaja-alaisiksi. On luonnollista, että näissä oloissa syntyy uusia suomalaisia oppikirjoja, jotka heijastavat tieteenalan nykyistä tilaa. Ehkä onkin niin, että eräänlainen syklinen teoria on sovellettavissa oppikirjojen tekemiseen. Uuden sukupolven täytyy käyttää määrätyn ajan omiin empiirisiin tutkimustöihin ennenkuin se on valmis keräämään voimia oman alan saavutusten kokonaisesitykseen. Nyt on samanaikaisesti ilmestynyt kaksi oppikirjaa; molempien tekijät kiittävät opetusministeriötä saamistaan apurahoista. Uudet oppikirjat ovat paljon teoreettisempia kuin edellisten sukupolvien kirjat. Ne ovat aikaisempia kirjoja suppeampia mutta myös tiiviimpiä. Niissä ei kerrata maantietoa ja historiaa, vaan ilmeisesti luotetaan tältä osin lukijoiden yleissivistykseen. Lukijat

voivat sitäpaitsi täydentää nyky maailman valta-asetelmiä koskevia tietojaan vaikkapa tutustumalla *Osmo Apusen* samanaikaisesti ilmestyneeseen opaskirjaan »Kysymyksiä sodasta ja rauhasta — Suurpolitiikka 80-luvulla».

Oppikirjalla voitaneen nähdä olevan ainakin kaksi perustarkoitusta. Sen tulee luoda pohja jatko-opinnoille. Niille jotka eivät jatka pitemmälle sen tulee tarjota tietoa ja käsitteistöä, jonka avulla poliittinen todellisuus voidaan analysoida ja ymmärtää. Teoreettisen yleisoppikirjan ei tarvitse antaa tietoja minkään erityisen valtion ulkopoliitikasta, minkään erityisen järjestön rakenteesta ja toiminnasta tai minkään konkreettisen konfliktin synnystä ja ratkaisemisesta, mutta siinä voi tietenkin olla esimerkkitapauksia esityksen havainnollistamiseksi. Kun tällaisia oppikirjoja ei Suomessa synny kovin usein, jäänevät ne pitkäksi aikaa yleiseen käyttöön, ja niille on syytä asettaa korkeat laatuvaatimukset. Muissakaan pohjoismaissa ei juuri ole tehty samantapaisia yleisoppikirjoja, paitsi *Erling Bjölin* pientä »International politik» (1967).

Hakovirran kirjoittama »Johdatus kansainväliseen politiikkaan» on tiivis kokonaisesitys, joka pysyy turvallisesti kansainvälisen politiikan tieteenalan keskeisellä ja traditionaalisella alueella. Siinä käsitellään aluksi kansainväliset toimijat — valtiot, järjestöt, liittoutumat jne. — tästä edetään ulkopoliittikkaan ja kansainväliseen vuorovaikutukseen ja kansainvälisiin järjestelmiin. Lopuksi käsitellään konflikteja, yhteistyötä ja rauhaa. Jäsentely on siis johdonmukainen ja systemaattinen, ja etualalla on analyttisten käsitteiden ja tunnettujen teorioiden esittely. Tekijän lukeneisuus ja perehtyneisyys kansainvälisen politiikan tutkimuksen saavutuksiin on ilmeinen. Runsaine kirjallisuusviittauksineen teos täyttäneen alkeisoppikirjan perusvaatimukset alaan tutustuttajana ja nimenomaan jatko-opintojen lähtökohtana.

Alaviittoja on pitkälle toistasataa, ja niissä mainitaan suunnilleen sama määrä artikkeleita ja kirjoja. Kirjallisuusviittaukset ovat sikäli yksipuolisia, että noin 80 % kos-

kee englanninkielisiä tutkimuksia, niistä useimmat anglo-amerikkalaisten tutkijoiden töitä. Manner-Eurooppa ja jopa pohjoismaat ovat jääneet taka-alalle. Ranskalaisia mainitaan hakemistossa vain kolme: *Raymond Aron*, *Charles de Gaulle* (D-kirjaimen kohdalla!) ja *Jean-Jacques Rousseau*.

Kirja on tehty suppeaksi mutta on epäilemättä tämänkin laajuisena pedagogisesti puolustettavissa. Tällöin on tietysti tarkkaan harkittava mitä otetaan mukaan ja mitä jätetään pois. Itse olisin jättänyt pois alussa olevan 7-sivuisen katsauksen oppihistoriaan, joka helposti voi hämmentää aloittelevaa opiskelijaa nopealla siirtymisellään filosofisista ja normatiivisista teorioista nykyajan tutkimuksen eri suuntauksiin. En myöskään pidä *Kaplanin* järjestelmämalleja enkä peliteorian vajaan kahden sivun mittaista esittelyä tarpeellisenä tällaisessa kirjassa. Yllättävää on tavata kesken kaiken parin sivun pituisen muinaisen Kiinan historian esittelyn dynastioineen ja vuosilukuineen; tuntuu siltä, että tekijä on tässä ottanut tarpeettomasti esimerkiksi *Kalevi J. Holstin* oppikirjasta »International Politics».

Antolan, Vesän ja Väyrysen kirjoittama oppikirja »Kansainvälinen politiikka — tutkimus ja käytäntö» muistuttaa rakenteeltaan ja tyyliältään aika pitkälle *Hakovirran* teosta. Siinäkin aloitetaan oppihistoriallisella jaksolla, joka on perusteellisempi kuin *Hakovirran* ja näin ollen ehkä puolustaa paikkaansa vähän paremmin. Sitten käsitellään samassa järjestyksessä valtioiden ulkopoliittikkaa, kansainvälistä järjestelmää sekä sotia ja konflikteja. Tekstiä tulee satakunta sivua enemmän, koska asevarustelua ja aseidenriisuntaa sekä integraatiota ja järjestöjä on käsitelty paljon laajemmin. Kvantitatiivinen tutkimusote tilastotaulukoineen, keskusta-periferia- tai pohjoisetelä-vertailut sekä taloudellisten seikkojen merkitys pääsevät tässä kirjassa enemmän näkyviin. *Hakovirran* kirjasta kokonaan puuttuva kehitysongelma on saanut oman lukunsa. Alaviitoista on luovuttu, mutta tässäkin teoksessa teksti sisältää runsaasti tunnettujen teorioiden ja tutkijoiden töiden esittelyä, ja jokaisen luvun jälkeen on kir-

jallisuusviittauksia. Ranskalaiset tutkimukset loistavat tässäkin poissaolollaan; pohjoismaisia ja saksalaisia on mainittu suhteellisesti vähän enemmän kuin Hakovirran kirjassa.

Vasta kokemus voi osoittaa miten nämä oppikirjat soveltuvat tarkoitukseensa. Ensi vaikutelma on että Antolan, Vesan ja Väyrysen oppikirjan laajuus ei tee sitä helpomaksi omaksua kuin Hakovirran kirjaa. Molemmissa on yhtä tiivistä tekstiä ja paljon viittauksia tutkimuksiin. Juuri tähän selkkaan liittyykin pääasiallinen huomautukseni molempiin kirjoihin. Eikö sellainen alkisoppikirja olisi helpompi omaksua, jossa tekijä on suuremmassa määrin syntetisoinut ja sulattanut yhteen kansainvälistä politiikkaa koskevat tietonsa oman johdonmukaisen näkemyksen puitteissa, pikemmin kuin sellainen, joka paikka paikoin näyttää olevan oppihistorian jatke? Onko mitään hyötyä siitä, että lyhyesti kerrotaan miten *Singer* ja *Small* ovat jakanee liittosopimuksia eri tyyppisiin (Hakovirta, sivu 39) tai miten samat tutkijat ovat osoittaneet, että »sodankäynnin määrä ajanjaksona 1815—1965 aaltoili ja poukkoili historian myötä ylös ja alas» (Hakovirta, sivu 77)? Onko tarpeellista vedota *Oran R. Youngin* jotta lukijoille voitaisiin kertoa »nykyisen kansainvälisen elämän koostuvan päällekkäisistä globaaleista ja alueellisista prosesseista» (Hakovirta, sivu 120)? Eikö ulkopoliittikan päämääriä voida käsitellä mainitsematta mitä jaotteluja ja määritelmiä *Modelski*, *Lerche* ja *Said* sekä *Kaplan* ovat käyttäneet, jokaisesta muutamalla rivillä (Antola—Vesa—Väyrynen, sivut 58—59)? Tarvitseeko aloittelevan opiskelijan perehtyessään varustelukilpailun ongelmaan tuntea *Hamblinin* ja kumppaneiden tutkimustulos, että »paras ennustearvo on sellaisella mallilla, jossa seuraaja lisää varustelutasoaan johtajan varustelutason eksponenttifunktiona, johtaja taas varustautuu seuraajan edellisen ajankohdan varustautumistason potenssifunktion mukaan» (Antola—Vesa—Väyrynen, sivu 190)? Onko opiskelijan kertauskuulustelussa tunnistettava ja osattava selostaa YK:n yleiskokouksen äänestysryhmittymiä koskevia

Alkerin ja *Russettin* sekä *Newcomben*, *Rossin* ja *Newcomben* sangen triviaaleja tutkimustuloksia (Antola—Vesa—Väyrynen, sivu 244)? Esimerkkejä voisi helposti poimia lisää. Kun siteerattujen tutkimusten metodeja ja muita yksityiskohtaisia seikkoja ei oppikirjoissa kuitenkaan voida selostaa, jää mieleen toivomus että tekijät olisivat suuremmassa määrin rohjenneet mennä suoraan asioihin, jättäen auktoriteetit alaviittoihin ja kirjallisuusluetteluihin. Tässä suhteessa voitaisiin väittää, että nämä oppikirjat eivät nyky muodossaan vielä ole täysin kypsiä.

Vaikka molempien oppikirjojen tehtävänä lähinnä on tuoda lukijoiden ulottuville käsitteitä ja teoreettista tietoa, niihin sisältyy jonkin verran kuvailevaa tekstiä, pääasiassa Yhdistyneistä Kansakunnista ja muista järjestöistä. Juuri näihin mielestäni suurelta osalta tarpeettomiin jaksoihin on molemmissa kirjoissa päässyt pujahtamaan muutamia asiavirheitä.

Oppikirjojen yhtenä tehtävänä on luonnollisesti suomenkielisen oppisanaston vakiinnuttaminen. Molempien kirjojen tekijät, ehkä varsinkin Hakovirta, ovatkin yleensä kiitettävästi käyttäneet ja luultavasti osin itsekin luoneet suomenkielistä käsitteistöä. Toimijat ja järjestelmät, syötteet ja tuotteet, kuvapolitiikka, hyväksyttävyyys ja uskottavuus, kaksinapainen, moninapainen, monenkeskistyminen, pelote, turvallisuusyhteisö ym. ovat tällaisia kansainvälisen politiikan tutkimuksesta suomen kieleen tulleita tai uuden merkityksen saaneita ilmaisuja. Valitettavasti Hakovirran kirjaan on kuitenkin päässyt sellainen sanahirviö kuin »ei-hallitus» (sivu 42) ja »ei-hallitustenvälinen», kun tarkoitetaan hallituksista riippumattomia järjestöjä. Kauniimpi ei kylläkään ole Antolan—Vesan—Väyrysen tapa puhua samassa asiayhteydessä »IGOista» ja »INGOista». On myös vaikea käsittää miksi pitää puhua »Arabiliigasta», kun samalla käytetään nimitystä Kansainliitto; molemmat järjestöt ovat tulleet tunnetuiksi samanlaisen englanninkielisen nimityksen (League) kautta.

Johtuneen suomalaisten kustantajien resurssien puutteesta, että näissä kirjoissa ei ole kuvia eikä karttoja, vaikka tekstiä eläh-

dyttääkin jokunen tilastokäyrä ja kaavio-piirros. Omaehtoiselle kansainvälisen politiikan harrastajalle saattaa näiden teosten sisällön omaksuminen olla henkisesti vaativa tehtävä. Sen sijaan ne voivat varmasti olla erinomaisena tukena peruskurssilaisille ja varttuneemmillekin opiskelijoille, jotka työskentelevät elävässä kosketuksessa akateemiseen opettajaan. Toivottavasti niistä tullaan ottamaan monta painosta, jolloin niiden sisältöä ja pedagogista toimivuutta samalla voidaan edelleen parantaa. Kansainvälisen politiikan opetus Suomen yliopistoissa on joka tapauksessa jo niin laajalla pohjalla, että uusien suomalaisten oppikirjojen ilmestymistä on tervehdittävä tarpeellisena ja innoittavana saavutuksena.

Klaus Törnudd